



gore levo

**Dušan Marković**, Skulptura, 1973.

dole levo

**Branimir Karanović**, Pejsaž, 1974, fotografija

desno

**Naso Bećarovski**, Prva velika svečanost

stavlja u službu kritike i naspram toga svijeta, jer se ličnost autora čak poistovjećuje s njim izražavajući ljepotu elementarnog, vječno živog, nagonskog. Likovnost nije transmisija nego stepen sugestivnosti autorova izraza. Zato i nisu uklonjene posljedice djelovanja čisto slikarskog nerva, naročito u linearnim vibracijama i u izlučivanju reskih kolorističkih slogova.

Između drugih autora i djela koji u cjelini drže visok nivo mogli bi se, kao novi rezultat, pomenuti neki listovi Mersada Berbera koji su nastali u okviru ciklusa **Humine mape**. Radi se o tendenciji monumentaliziranja grafike što Berber katkad postiže ne samo stvarnim povećanjem dimenzija lista do neviđenih formata, nego svođenjem reza na manju mjeru i povećanom ulogom slojevitosti boje. Umjesto straha od praznog prostora i raskoši razvijena je bujnost i toplina materije. U svakom slučaju to je osobit i jedinstven grafički izraz i ličnost velike produk-

tivnosti i nemira. Na nekim listovima komponovane cijeline od više otisaka nemaju pravi integritet.

I nove grafike Borislava Aleksića napuštaju školjku tradicionalne forme i veličine. Najnoviji list iz ciklusa **Put u ništa** tretira dva osnovna problema u okviru Aleksićeve grafike — racionaliziranje grafičkog izraza i monumentaliziranje prostora. Taj list i još neki u postupku, predstavljaju završni rezultat čitavog niza grafika i ciklusa u kojima su Aleksića zanimali problemi čovjekovog bítka u prostoru i vremenu s jedne strane, a s druge, traganje za takvim grafičkim izrazom koji bi nosio duhovnu obilježja bića i nebića, figure i prostora. To bi bila grafička misao o postajanju i nestajanju, o vječnom ciklus u kome postoji stalno pomjeranje čas prema jednom čas prema drugom. U ovom slučaju prije bi to bila neka sekvenca između vječnog izvora i beskrajnog ponora.

## Titograd

## ULUCG

### Ratka Ćetković

Ovogodišnja tradicionalna izložba Udruženja likovnih umjetnika Crne Gore nastavlja u pogledu ostvarenja jedan vlastiti ritam koji je u toku svog dugogodišnjeg postojanja široko postavila i razvila. Univerzalnost stvaranja ispoljava se u jednom sistemu složenih odnosa gdje je za predmet kulta uzeta figurativnost u svim njenim vidovima. Različite artikulacije forme i njenog simboličnog značenja ispoljeni su u više stilskih opredeljenja. Na ovoj izložbi likovnih stvaralača Crne Gore preovlađuju stabilnost i sigurnost, dok je manje nesređenosti i grubih eksperimenta. Nasuprot lakoći stvaranja i postignutoj ravnoteži stoji, kod nekih mlađih umjetnika, nemir nedozrelih obećanja. Različite stilske participacije i kretanja možemo svesti u nekoliko osnovnih tokova. Dvosmislenost poruke, grčevit i haotičan svijet dat jedrim i oštrim sonaritetom nalazimo kod slikara nadrealističke struje dominantne na ovoj izložbi. U pogledu rezultata uzbudljivije i bogatije slikarske vrijednosti srijećemo u radovima Stanića, Pravilovića, Gvozdenovića, Berberovića, S. Đurića, Stamatovića, D. Brajovića, Pejovića, Hadžića i Damjanovića. Zagotonete nadrealističke formule kod ovih slikara date su naglašenom težnjom za redom i disciplinom u organizaciji kompozicije i tumačenja forme, dok se halucinantnost i proizvoljnost, koloristička i kompoziciona nesređenost mogu sresti kod Šćepanovića, Arnautovića, Lj. Brajovića, Jovićevića, Nuhanovića, Smailagića i Pavićevića.

Bez pristupa monstruoznosti, napetošću i strahom ispunjena su platna još dvojice slikara (Ivanović i Slović) čiji se grčevit i nervozan grafizam snažnog i definitivnog poteza ispoljava u duhu apstraktнog ekspresionizma. Više ravnoteže, prozračnosti i smirenosti, a manje psihološke složenosti i neobuzdane more pokazuju radovi Radovića, Vujoševića, Tatara, N. Đurovića, Jankovića i A. Brajovića. Iako im je priroda neophodna kao motiv, ona je kod ovih umjetnika preobražena individualnom emocijom. Ova zdrava i krepka konцепцијa uključuje i veoma zanimljiva strukturalna istraživanja (Vujošević i N. Đurović).

Svežina i nježnost u spontanoj tehničkoj akvareli (Adrović, Pavlović, Burzan, Budeč) data je brzom pribilješkom uprošćeno i iskreno.

Crnogorski grafičari Vulević i Martinović glorifikuju svakodnevni predmet i broj sa uočljivim uticajem američke grafike.

Skulptura ove izložbe uglavnom se povodi za materijalom i njegovim mogućnostima (Kovačević, Gligorović, Mijušković). Više jednostavnosti i čistote prisutno je kod D. Đurovića, dok se kod Angelovskog uočava postepeno oslobođanje od anegdotskog i suvišnog. Zgusnute i sažete forme N. Stanić približavaju se magijskom i ritualnom a uprošćenost i snagu mase naglašava H. Gvozdenović. Oslanjajući se donekle na mogućnosti koje pruža slučaj Stevović varenjem preobražava materijal u nove forme, te je ujedno i jedini vajar opsednut nefigurativnim konstrukcijama.

## Skoplje

## Naso Bećarovski

### Slobodanka Parlić-Barišić

Posle niza slikarskih izložbi koje smo u poslednje vreme imali prilike da vidimo u skopskim izložbenim salonima, samostalna izložba skulptora Nase Bećarovskog, vežući se uz još neke, svakako zaokružuje sliku onog što je danas evidentno u makedonskoj plastici, u dijapazonu od asocijativno-nacionalnog tretmana, preko dometa klasične obrade i vokacije, do eksperimenta kao znaka raspoznavanja ovog našeg vremena.

Od njegove poslednje samostalne izložbe 1962. godine pa sve do danas nismo bili u mogućnosti da ovako kompletno i kontinuirano sagledamo stvaralaštvo ovog skulptora, tako da spomenuti samostalni nastup predstavlja, u stvari, malu retrospekciju toka njegove umjetničke evolucije u proteklih desetak godina.

Ovakva prezentacija, u kojoj se adekvatno može pratiti osnovna misao umetnika, u slučaju Bećarovskog pokazuje jednu logičnu liniju nadovezivanja i razvoja u kojoj se praistorija najnovijeg dela nazire u onom početnom, bez većih oscilacija, jednom prepoznatljivošću koja, ipak, nije nikakav šablon.

Tesno povezan sa nacionalnom prošlošću svoga naroda i sa njegovom tradicijom, Bećarovski svoju inspiraciju traži baš u toj bogatoj riznici događaja, izgrađujući svoj izraz vrlo emotivnim doživljavanjem te istorije i tradicije, preko asocijativnih stilizovanih formi i simbola. Ovakvim emocionalnim i angažovanim prilazom umetnik, reklo bi se, svoju poruku prenosi i na mnogo širi plan, zalažući se za određene probleme kao za univerzalne, opštеваče fenomene.

Polazna tačka njegove skulpture je jedro u njoj, ona osnovna forma oko koje se kreće celo delo, sugestivni organski deo koji obezbeđuje osnovnu dinamiku skulpture, odakle izlaze i gde se vraćaju svi impulsi i sve igre.

Dok se u svojim prvim ostvarenjima umetnik više zadržavao na detaljima ispunjenim nacionalnim elementima, negujući totem kao formu kojoj je cilj potpuna metafora univerzalnog idola, noviji radovi su znak jedne tendencije ka čistom obliku, bilo

kružnom ili slobodno puštenom u vertikalu, gde se nameće igra odnosa čiste i glatke površine sa zrnasto obrađenom fakturom koja provocira i neke grafičke kvalitete.

Radene u metalu koji je ponekad dopunjena i drvetom, skulpture u sebi impliciraju i trenutak sadašnjeg tehničiranog vremena, no ipak u njima se zadržava ona toplina intimnosti, emocija i vere, što predstavlja osnovni moto umetnika.

## Zagorka Stojanović

Slobodanka Parlić-Barišić

S obzirom da je tapiserija likovna tehnika sa značajnom tradicijom u našoj kulturnoj istoriji i folkloru, posebno, a da ima zaista malo savremenih umetnika koji svoju vokaciju nalaze u beskonačnoj igri vunenih nitи, u njihovom kolorističkom spletu i ekspresiji, samostalna izložba tapiserija beogradske umetnice Zagorka Stojanović nije predstavljala samo osveženje u likovnom životu glavnog grada SR Makedonije, već i izvestan trenutak nade za revitalizaciju ove zanimljive likovne discipline. Školovana, očigledno, na zdravim narodnim tvorevinama a, istovremeno, spontan i racionalan umetnik, Zagorka Stojanović u dvadesetak izloženih tapiserija pokušava da ostvari kreativnu ravnotežu intelekta u poetizovanim likovnim partijama sa rustičnim rukopisom samoukog tkalca. U tom poštovanju tehnološke obrade koja, da naglasimo, ne teži ka egzibicionizmu ili spolašnjem efektu, što je čest slučaj kod ponekih eksperimentatora u tapiseriji, umetnica kao najčešći motiv odabira sekvene iz na-

še bogate tradicije, bilo da je reč o kompletном prizoru ili samo o simbolu. Ovi elementi, iskazani savremenom likovnom sintaksom, stvaraju jednu uzbudljivu i vrednu celinu.

Ipak, tema Zagorka Stojanović je najčešće uzeta iz života prirode, bilo da je reč o bubama, leptirima ili pticama ogrejanim večno žestokim suncem, a ima i nekoliko radova koji, na bazi geometrijskih oblika, predstavljaju stilizovane folklorne elemente, gde sva senzacija leži na suodnosu bogate i maštovite kolorističke skale.

Zanimljivo je zabeležiti da su tapiserije ove umetnice tkane u autentičnom ambijentu sela oko Trstenika od ruku žena seljanki sa kojima je Zagorka Stojanović sarađivala tokom celog procesa. U toj vezi umetnika kao stvaraoca i usmerivača i tkalja kao realizatora koje, osim veštine, u delo spontano unose i svoju izvornu ljubav, nastajale su izložene tapiserije, provokatori onih iskrenih i čistih emocija koje su i njihovo organsko polazište.

## Boro Mitričeski

Slobodanka Parlić-Barišić

Ličnost Bora Mitričeskog se pojavljuje u našoj likovnoj umetnosti upravo pre dvadesetak godina, tj., odmah nakon završetka studija u Zagrebu 1954. godine. On, kao i mnogi drugi umetnici koji zlaze iz akademija, u svom skulptorskem izrazu u tom periodu ne ostaje imun na neke neizbežne pouke akademskog realizma koje su se, u konkretnom slučaju, manifestirale u nekim iskustvima njegovih profesora i predstavnika starije generacije skulptora u Jugoslaviji. Tematika su mu najčešće bili aktovi, portreti i figura. Ovaj izbor je istovremeno odgovarao i klimi koja je u tom periodu bila evidentna u makedonskoj likovnoj umetnosti. Njegov dalji razvitak je nagoveštavao prelaz ka blagoj stilizaciji da bi krajem 1959. godine postala evidentnija njegova zalaganja za naglašeniju deformaciju figure. To svodenje ljudske figure samo na one bitnije, osnovne elemente jedna je od karakteristika skulptorske osobenosti Bora Mitričeskog, gde on počinje da se razvija kao individualna skulptorska ličnost u nas. Njegova samostalna izložba u Skoplju 1965. godine najbolje i evidentno je potvrdila ovu činjenicu, utirući put po kome umetnik definitivno gradi svoj likovni izraz, a ta orientacija, koja je sa psihološke glednje tačke dopunjena smirenim, spokojnim i ležernim izrazom, sa samo nekim blagim oscilacijama, ostaje ona osnovna karakteristika što je i danas, na ovoj retrospektivnoj izložbi u Muzeju savremene umetnosti, prisutna u njegovom stvaralaštvu.

Ova opredeljenost za figuraciju kod Bora Mitričeskog je, pre svega, usmerena analizi fenomena čoveka, zadržavajući se na različitim aspektima njegovog tela: portreti, torza i sl. Znači, polazeći od konkretnih, vidljivih motiva, Mitričeski sugestivno apostrofira kvalitet humanosti u svojim delima, koristeći pritom jednu osavremenjenu i individualnu formu. Što se tiče njenog

oblikovanja, umetnik bez izuzetka njen ritam usmerava ka unutrašnjoj strani, tako da možemo govoriti o njenoj potpunoj zatvorenosti. Karakteristična simplifikacija figure i njena izduženost — atributi koje često susrećemo u savremenoj figurativnoj plastici, svoje korene pronalaže u primitivnoj skulpturi, iskrenoj i originalnoj u svojoj neveštosti; znači, u onim arhaičnim elementima koji su direktno provocirali umetnika da u njima traži dimenzije svoje identifikacije. Ova činjenica se uspešno uskladjuje sa samim izborom materijala koji umetnik najčešće koristi — drvom, koje svojom prirodnom fakturom i osobenostima pruža mogućnosti za onu toplinu i humanizam za koje se umetnik, pre svega, zalaže. Bez primene detaljnije obrade tela i naklonjen ne-dovršenosti figure, Mitričeski je najčešće zainteresovan za oblikovanje torza, koje se u velikoj meri pojavljuje u njegovom opusu. U galeriji likova predstavljenih na ovoj izložbi, evidentna je i zainteresovanost autora za istorijsku prošlost svoga naroda, tako da će se tu naći i izvestan broj ličnosti iz njene dalje ili bliže istorije: prerodbenici, prosvetitelji i slično.

Jedna od impresivnijih ostvarenja su svakako i nekoliko eksponata iz životinjskog sveta gde je evidentna nešto jača ekspreseija koja smireno pulsiranje forme obeležava elementima veće napetosti. I dok ćemo u ostvarenjima u drvetu naići i na neki nervozniji potez, dublji rez u fakturi i reljefnosti, dela u mermeru svoju dinamiku manifestuju u načinu postavljenosti tela u iskrivenoj poziciji glave ili ekstremita.

Ovakvo specifično tretiranje figure — fenomena kome je Mitričeski isključivo i tako dosledno posvetio celo svoje stvaralaštvo, bez sumnje daje poseban doprinos savremenoj makedonskoj skulpturi.